

Boekbeoordelingen

Driehonderd brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens, bijeengebracht, ingeleid en vertaald door Rudolf Rasch. Hilversum: Verloren, 2007. – 1296 pp. in 2 banden. ISBN 978 90 6550 967 3. €95,-.

Constantijn Huygens (1596-1687) was als secretaris van Frederik Hendrik en Willem II de hoogste ambtenaar van de Republiek, en gold daarnaast van jongs af aan als een artistiek wonder. Hij was niet alleen een begaafd schrijver van gedichten en toneelstukken, maar ook componist van onder meer liederen in Italiaans-Franse stijl, in 1647 te Parijs gepubliceerd onder de titel *Pathodia Sacra et Profana*. Huygens correspondeerde met geleerden en musici uit binnen- en buitenland over de meest ingewikkelde muzikale kwesties. Maar tegelijkertijd moest hij door een eenvoudig ambachtsman, Johannes van Someren uit Den Haag, op zijn vingers worden getikt vanwege de onzorgvuldige behandeling van zijn luit. Of was het nalatigheid van een van zijn zoontjes? Hoe dan ook, Huygens had Van Someren het instrument ter reparatie gebracht, en deze schreef hem (in een ongedateerde brief, opgenomen volgens de oude datering van Worp, in het voorjaar van 1640):

Se was derlick gestelt [...]. De reden van dit ongeval is dat de luyt so lange in de kuestodi besloeten is geweest. Een luyt moet in schoen weder nit geschloten, maer verlicht werden. In vochtich weder wederom opgesloten. Ick hoepe dat het met de luyt nu wel ghaen sal.

In de moderne Nederlandse vertaling die Rasch geeft:

Het was deerlijk gesteld met het instrument [...]. De reden van deze schade is, dat de luit te lang in de kist opgesloten is geweest. Een luit moet bij mooi weer niet opgeborgen, maar gelucht worden, om bij vochtige weersomstandigheden weer te worden opgeborgen. Ik hoop dat het met de luit nu goed zal gaan.

Dit kattebelletje is opgenomen in de indrukwekkende, uitvoerig geannoteerde, nieuwe uitgave van de muzikale correspondentie van Constantijn Huygens, waaraan editeur-musicoloog Rudolf Rasch ruim twintig jaar heeft gewerkt.

De editie bevat driehonderd brieven over muziek, een klein maar belangrijk onderdeel van de bewaard gebleven correspondentie van en aan

Huygens. Die totale briefwisseling bestaat uit circa tienduizend brieven, en dat schijnt nog altijd maar een fractie te zijn van wat Huygens in werkelijkheid aan epistels heeft vervaardigd. Speculaties over deze vermeende correspondentie zijn er te over, zoals Rasch in een aparte paragraaf ('Wat niet bewaard is') ook aan de orde stelt – en het is voornamelijk Huygens zelf die hier in zijn brieven aanleiding toe heeft gegeven. In 1674, in een brief aan Sébastien Chièze, merkte hij bijvoorbeeld op dat hij de laatste vijftig jaar maandelijks wel 100 à 120 brieven had geschreven. Als dat inderdaad waar is, en Rasch gaat daar om te beginnen even van uit, dan komen we via een eenvoudig rekensommetje uit op 'het ontzagwekkende aantal' van 60.000 à 72.000 brieven. Maar evengoed hadden het er 100.000 kunnen zijn, wie zal het zeggen? De troostende conclusie van de paragraaf luidt dat het precieze aantal wel nooit te achterhalen zal zijn. Dat wat er wel is overgeleverd is intussen van groot cultuurhistorisch belang.

Van Huygens' brieven bestonden al twee vroeger uitgaven. De eerste, *Correspondance et oeuvre musicales de Constantin Huygens*, door W.J.A. Jonckbloet en J.P.N. Land, is uit 1882 en behandelde eveneens het muzikale aandeel van Huygens' correspondentie. Enkele decennia later volgde de monumentale zesdelige uitgave met alle brieven, *De briefwisseling van Constantijn Huygens*, door J.A. Worp, gepubliceerd tussen 1911 en 1917. Voortschrijdend inzicht en gewijzigde wetenschappelijke normen maakten na bijna een eeuw een herziene uitgave van de brieven wenselijk. Als belangrijkste verworvenheden van zijn nieuwe editie noemt Rasch de compleetheid (een aantal van de gepresenteerde brieven was nog niet in vroegere edities beschikbaar, al zijn er weinig echt nieuwe brieven tevoorschijn gekomen, 'hooguit een tiental'), de thematische bijeenplaatsing (dat was weliswaar ook door Jonckbloet en Land gedaan, echter in een eenzijdige brievenuitgave, terwijl Rasch ook de retourbrieven opnam), de systematische vertaling naar modern Nederlands (van alle zeventiende-eeuwse Nederlandse, Franse, Latijnse, Spaanse en Engelse teksten, wat volgens Rasch tot een betere controleerbaarheid leidt, en voor het eerst de mogelijkheid biedt om een grote hoeveelheid correspondentie 'in gewoon Nederlands' door te lezen), en ten slotte de uitgebreide

annotaties (namen, titels, gebeurtenissen en correspondenten zijn achterhaald en becommentarieerd).

Buiten de bovengenoemde redenen zijn het ook de overwegingen van algemene aard die deze nieuwe brievenuitgave buitengewoon de moeite waard maken. Een uitvoerige inleiding van 134 bladzijden neemt een groot deel van het eerste deel in beslag, en op die pagina's besteedt Rasch uitgebreid aandacht aan zaken als de definitie van wat een (muzikale) brief nu eigenlijk is, aan de plaats van Huygens' briefwisseling in de toenmalige correspondentiecultuur, en aan de uiteenlopende muzikale contacten die Huygens onderhield in binnen- en buitenland.

Verder zorgen de achterin het eerste deel opgenomen registers van de nieuwe editie voor een perfecte ontsluiting van het materiaal. De lezer kan zoeken op correspondenten (per briefschrijver worden de briefnummers opgesomd), op persoonsnamen, op plaatsnamen en op titels, maar ook op muziektermen en op muzikale onderwerpen. Het grasduinen in de zeventien bladzijden met muziektermen is een feest, met nieuwsgierigheid en fascinatie opwekkende woorden als 'archbabitos', 'choragus', 'claversingelmaecker', 'krotalen', 'leeraway' en de 'vox solitaria'. Het register van onderwerpen is onderverdeeld in negen categorieën, die elkaar vanzelfsprekend gedeeltelijk overlappen: muzikale gebeurtenissen, uitwisseling van muziek en tekst over muziek, brieven rond Huygens' *Orgelgebruyck* (zijn polemis tractaat uit 1641), en rond zijn *Pathodia sacra et profana*, brieven over de aanschaf en reparatie van muziekinstrumenten, de uitgebreide briefwisseling met beroepsmusici, en met muzikale vrienden en bekenden, brieven over de muziek zelf, en muzikale aanbevelingen.

De Neerlandistiek en muziekwetenschap mogen zich gelukkig prijzen met zo'n interessante en gedegen bronnenuitgave. Rasch maakte een voorbeeldige editie die vol met verrassingen zit. Een plezier om te lezen.

Natascha Veldborst

Annemarie Armbrust, Marguérite Corporaal e.a. (red.), *'Dat gy mij niet vergeet'*. *Correspondentie van vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw*. Amsterdam: Aksant, 2006. – 202 pp. ISBN: 90-5260-227-1. € 17,90.

In het vroegmoderne Europa waren briefwisselingen een effectieve manier om netwerken op te bouwen en te onderhouden. Dat gold vooral voor mannen van goede komaf, met een gedegen

opleiding, die hun kennis en opvattingen over politieke, wetenschappelijke, filosofische of religieuze zaken met andere mannen uitwisselden. Ook vrouwen uit de hogere kringen schreven elkaar, maar hun brieven dienden vooral om familie- en vriendschapsrelaties te onderhouden en gingen voornamelijk over huishoudelijke en persoonlijke onderwerpen. Zo is het gangbare beeld, maar de artikelen in de bundel *'Dat gy mij niet vergeet'* laten zien dat de werkelijkheid – althans voor zover we die uit bewaard gebleven brieven kunnen leren kennen – genuanceerder was. De bundel is uitgegeven ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van de Stichting Vrouwengeschiedenis van de Vroegmoderne Tijd (svvt) en bevat bijdragen (alle geschreven door vrouwen) over – aldus de ondertitel – 'Correspondentie van vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw'.

Ons beeld van het verleden werd en wordt voor een groot deel gedomineerd door de 'grote mannen' van destijds. Verwonderlijk is dat niet, want hoe verder we teruggaan in het verleden hoe meer er verloren is gegaan. Wat bewaard is gebleven is niet een dwarsdoorsnede van alles wat er ooit was, maar een restant van wat destijds de moeite, zorg en kosten van het conserveren waard werd geacht. Het is het resultaat van een historisch selectieproces en levert als zodanig een vertekend – en in elk geval incompleet – beeld van de toenmalige werkelijkheid op. Vrouwen- en genderhistorici hebben de afgelopen decennia al heel wat lacunes opgevuld en retoucheringen aangebracht door systematisch aandacht te besteden aan het leven en werk van mannen en vrouwen uit alle lagen van de bevolking. De jubileumbundel van de svvt zet deze lijn voort, door de aandacht te vestigen op 'ongebruikelijk' bronnenmateriaal of door nieuwe vragen te stellen aan al langer bekende verzamelingen.

De bundel opent met een artikel van Netty van Megen over brieven van zeventiende-eeuwse zeemansvrouwen aan hun mannen overzee. Die brieven hebben hun oorspronkelijke bestemming nooit bereikt. Was dat wel het geval geweest, dan waren ze ongetwijfeld verloren gegaan. Het zijn namelijk 'gewone' brieven over het persoonlijk wel en, vooral, wee van het thuisfront, dat geteisterd werd door armoede, oorlog en pest. De adressaten waren matrozen, scheepstimmerlieden en bootsgezellen, mannen behorend tot de zogeheten vierde sociale laag in de samenleving. Door een achteraf bezien gelukkig toeval (confisatie door de Engelsen ten tijde van de oorlogen met de Republiek) zijn de brieven terecht gekomen in The National Archives (Londen). Het is een unieke verzameling, die in de